

Тетяна Черкашина

Херсонський державний університет

ЕТАПИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ В УКРАЇНІ: ВІД ЗАРОДЖЕННЯ ДО СУЧАСНОСТІ

Tetiana Cherkashyna

Kherson State University, Ukraine

MILESTONES OF DEVELOPMENT OF YOUTH ORGANIZATIONS IN THE KHERSON REGION IN UKRAINE: FROM INCEPTION TO MODERN TIMES

In the article the stages of development and operation of youth movements and organizations in the Kherson region in Ukraine are revealed. The advanced modern periodization of youth associations development was given, comprising seven main stages, which cover the period of formation and functioning of youth organizations from their origin in the lands of Kherson to modern days. Each stage of development is given a brief description that reveals and defines typical causes and activities of youth movements and organizations that operated in a given period of time and are functioning today. The article gives basic quantitative data of Youth Organizations in Kherson region and difficulties of their development and activities were described.

Key words: sections, youth groups, informal groups of young people, youth movement, a youth organization, youth association.

Зважаючи на те що на сьогодні не існує єдиного концептуального підходу щодо вивчення молодіжних рухів та організацій у світі в цілому та в Україні зокрема, ми не можемо говорити й про наявність єдиної періодизації розвитку молодіжного руху.

Враховуючи нерівномірність та неодноразовість виникнення перших осередків молодіжних об'єднань на різних територіях та землях України, ми можемо стверджувати, що, окрім науково прийнятих періодизацій, які пропонують дослідники українського молодіжного руху (В. Головенько, В. Головатий, К. Плоский та ін.), існують або використовуються періодизації, характерні для певного регіону або області, базою яких є періодизація, загальна для розвитку українського молодіжного руху.

Серед дослідників, які вивчали участь молоді та молодіжних рухів у житті країни, в управлінні політичними та суспільними процесами, її участь у державотворчих процесах, можна назвати відомих науковців: В. Барабаша, М. Головатого, Є. Головаху, В. Головенько, І. Ільїнського, Є. Косенко, В. Криворученко, О. Корнієвського, М. Михальченко, В. Мошнягу, Н. Паніну та ін.

Проблемі діяльності молодіжних формувань присвячені праці таких авторів, як О. Амбарцумов, О. Бастиркін, Н. Бехтерев, Ф. Бурлацький, О. Бутенко, К. Волкова, Є. Здравомислова, І. Карпець, В. Колонтай, О. Кузьмін, Є. Личко, О. Нелюбій, В. Пертцик, С. Плаксий, І. Фролов, Е. Ширяев, О. Яницький, О. Ямпольська та ін.

Серед сучасних українських дослідників молодіжної проблематики вагомий внесок зробили О. Балакірева, В. Бебик, М. Головатий, В. Головенько, І. Демченко, О. Корнієвський, В. Кулик, М. Перепелиця, В. Ребало, В. Рябіка, В. Соколов, Л. Сокурянська, Н. Черниш, В. Якушик, О. Яременко та ін.

Питання молодіжного руху Херсонщини висвітлювалися в працях В. Сусорова, колективних працях Д. Белого, М. Єлігулашвілі, О. Мошнягула, довідкових матеріалах і збірках. Деякі питання розвитку окремих молодіжних організацій та об'єднань у Херсонській області розкривались у статтях В. Лубчака, К. Славіної, І. Сошнікової та ін.

На Херсонщині, як і в інших областях України, протягом усього історичного становлення молодіжних рухів та організацій також були осередки представництва молоді. За наявності значної

кількості досліджень державної молодіжної політики, участі молоді в громадському житті, діяльності молодіжних організацій та рухів регіональний аспект розвитку та функціонування їх залишається малодослідженим.

Беручи до уваги актуальність вивчення регіональних особливостей історичного розвитку та функціонування молодіжних об'єднань, у своєму дослідженні ми намагались вирішити такі завдання:

1. дослідити історичні етапи розвитку та функціонування молодіжних рухів та організацій на території Херсонської області;
2. проаналізувати періоди становлення та основні види молодіжних рухів й організацій Херсонщини в історичній ретроспективі.

Спираючись на існуючу авторську періодизацію розвитку та функціонування молодіжних рухів і організацій в Херсонській області історика та політичного діяча В. Сусорова, яка охоплює періоди від 80-х років XIX ст. до другої половини 90-х років XX ст., ми поширили та вдосконалили вже існуючі (три) етапи та запропонували власні історичні періоди розвитку молодіжних рухів та організацій, що характеризуються певними суспільно-політичними подіями як в Україні в цілому, так і на Херсонщині зокрема.

Удосконалена та осучаснена періодизація розвитку та функціонування молодіжних рухів й організацій на Херсонщині характеризує історичні етапи від появи молодіжних об'єднань на землях Херсонщини і до сьогодні:

I етап – 80-і роки XIX ст. – 20-і роки XX ст.;

II етап – 20-і роки XX ст. – 80-і роки XX ст.;

III етап – охоплював 80-і – другу половину 90-х років XX ст.;

IV етап – починався з другої половини 90-х років XX ст. і продовжувався до 2002 р.;

V етап – охоплював 2003–2008 рр.;

VI етап – почався з 2009 р. і продовжувався до кінця 2013 р.;

VII етап – кінець 2013 р. і до сьогодні.

Перший етап молодіжного руху на Херсонщині розпочався приблизно у 80-х роках XIX ст. у період зростання національної свідомості навколо ідеї української державності. На той час у повітовому місті Херсоні було сформовано, як і в багатьох інших містах та селах, гуртки радикальної молоді «Молода громада» та «Молода Україна», діяльність яких було спрямовано на вирішення загальнонаціональних питань: соціальної справедливості, національної самовизначеності.

На початку XX ст. держава та партія робили ставку на комсомол, проводивши активну боротьбу з іншими молодіжними структурами, тому всі осередки молодіжних угруповань Херсонщини були підпільними та діяли під керівництвом організацій, сформованих у центрах: Незалежна соціал-демократична спілка молоді, Організація анархістської молоді України «Набат», функціонували робітничі союзи молоді, які 1918 р. об'єднались у комсомол.

У 20-х роках XX ст. молодіжні рухи на Херсонщині, як і на інших територіях, характеризувалися масовими залученнями підлітків, дітей та молоді до політики, працювали політичні табори, яких на території України налічувалось чотири. Крім цього, функціонували неполітизовані організації, котрі переслідувались різними військово-політичними силами¹. До середини 20-х років усі молодіжні організації, крім піонерії та комсомолу, були розігнані.

Кінець 30-х років позначився в історії періодом реорганізації піонерських організацій, перетворення їх на підручний механізм боротьби за шкільну успішність. До однієї з таких реорганізованих піонерських організацій можна віднести тимурівський рух, який поширювався по всій території Радянського Союзу.

Особливе місце посідала поява різних організаційних форм у молодіжному русі гуманістичного напрямку після 1956 р. (комунарівський рух, гарібальдійці, каравелівці). Таким чином, у період розквіту тоталітаризму молодіжний рух намагався повністю підпорядкувати молодих людей певним соціальним структурам². Суспільно-політичні реформи, розпочаті в середині 80-х років XX ст. у колишньому Радянському Союзі, дали можливість певній частині молоді

1 Панагушина, О. (2010). *Соціалізація дітей підліткового віку у діяльності молодіжних організацій*: монографія. Херсон: РІПО.

2 Головенько, В.А. (1997). *Український молодіжний рух у XX столітті (історико-політологічний аналіз основних періодів)*. Київ: А.Л.Д.

повірити у свої сили і стати на шлях свободи, активного розвитку власних політичних і творчих сил. Молодіжні громадські об'єднання (незалежно від типу) в той час розглядались як невід'ємна частина держави.

Взявши за основу загальний аналіз становлення молодіжного руху в Україні, доцільним є проведення ретроспективного аналізу розвитку молодіжних організацій на локальному рівні Херсонської області.

Сучасні дослідники відзначають, що процеси демократизації, гласності, плюралізму 80-х років зумовили виникнення значної кількості неформальних молодіжних формувань. На місцевому рівні багато молодіжних об'єднань за інтересами створили обласні, міські, районні та інші комітети комсомолу, більшість неформальних організацій у Херсонській області теж було підтримано комсомолом.

У 1984–1985 рр. при комітетах ЛКСМУ вищих та середніх спеціальних навчальних закладах області створюються молодіжні центри. До цього часу існували студентські й учнівські клуби, але вони були більш політизовані¹. Так, 1984 р. у Бериславському педагогічному училищі з'являється молодіжний центр, що об'єднав у собі дискотеку, вокально-інструментальний ансамбль, студентський театр естрадних мініатюр, студентський ляльковий театр, наукове студентське товариство, спортивну секцію дзюдо. Аналогічні молодіжні центри з'являються в Херсонському індустріальному інституті, морехідному училищі ім. лейтенанта Шмідта, машинобудівному та судномеханічному технікумах.

Пізніше, у 1987–1989 рр. молодіжні центри створюються Херсонським, Каховським, Новокаховським, Скадовським, Білозерським, Високопільським райкомами комсомолу, а також комітетами ЛКСМУ великих промислових та сільськогосподарських підприємств. Активний процес підтримки ними неформальних молодіжних об'єднань говорить про нові кадри, які прийшли в комсомол того періоду, а також про динамічні процеси, що відбувалися всередині молодіжного середовища.

Варто зазначити, що рушійною силою, котра стала виразником соціально-політичних поглядів активної частини молоді того часу, була молодіжна культура. Неформальні об'єднання («хіпі», «панки», «металісти», «рокери») об'єднувалися на основі спільного дозвілля. Рок-культура була альтернативою наявній ідеології, що об'єднала молодь різних національностей, різних політичних поглядів.

1986 р. було проведено I Новокаховський рок-фестиваль «Серпень-86». На той час на півдні це сприймалося як політична акція. Після «Серпня-86» щороку проводився фестиваль «Рок-н-рол Таврійський». Оргкомітет фестивалю 1989 р. поступово перетворився на клуб молодих виборців. Того самого року почала виходити «незалежна газета новокаховської молоді «Дія»².

1987 р. в м. Херсоні пройшов I Міський фестиваль бардівської пісні. З 1988 р. проводяться рок-фестивалі. 1989 р. починає друкуватися міська молодіжна газета «Єдність», з'являється міський клуб молодих виборців. Усі ці заходи проводили працівники комсомолу. Реакція влади на таку активність молоді була різною, іноді такі заходи закінчувалися для організаторів звільненням з роботи, доганами тощо.

Наприкінці 80-х років комсомольські організації області починають більше уваги приділяти проблемі соціального захисту молоді. Тоді ж з'являються молодіжні центри праці, кооперативи, центри науково-технічної творчості молоді, що стають місцем першого знайомства з ринковою економікою, дають змогу працевлаштуватися молоді, студентам. Створюється при комсомолі низка патріотично-спортивних клубів – обласне патріотичне об'єднання «Підводний пошук», Херсонське міське молодіжне військово-спортивне об'єднання «Сатурн»; з'являються обласна та міські організації «воїнів-афганців».

У 1989–1990 рр. у районах області з'являються дискусійні клуби, клуби молодих виборців.

У 1990–1991 рр. робляться спроби створення студентської міської організації в м. Херсоні. За ініціативи Херсонського міського комітету у справах молоді організовано молодіжний Фонд «Нова Україна».

З 1991 р. діє Спілка піонерських організацій Херсонщини, що в основному займалась проведенням масових заходів для дітей в місті Херсоні.

1 Сусоров, В. (1997). *Молодежное движение на Херсонщине в начале XX века*. Херсон, 6.

2 Сусоров, В. (1997). *Молодежное движение на Херсонщине в начале XX века*. Херсон, 8.

1992 р. появляється Асоціація молодих істориків «Геродот», яка розпочинає археологічні розкопки в селі Тягинка Бериславського району Херсонської області та займається просвітницькою діяльністю.

1993 р. народжується патріотична молодіжна організація «Нова генерація», основу якої складали студенти херсонського педагогічного інституту, але членами організації були також студенти інших вузів, школярі, службовці, військовослужбовці. Основна мета організації – виховання патріотів України, тому значну увагу члени приділяли просвітницькій та культурній діяльності. Активну участь організація бере у Форумі українських молодіжних організацій у лютому 1994 р. в Києві¹.

1993 р. у Херсоні створюється відділення міжнародної молодіжної організації AIESES. Це об'єднання привернуло до себе увагу значної кількості студентів. Кредо організації: «Не брати участі в політичних акціях, а займатись економікою, підвищувати освітній та кваліфікаційний рівень студентів».

1995 р. у Херсоні реєструється Асоціація молодих театралів, до якої входять студенти з трьох інститутів міста. Об'єднання займається проведенням концертів, конкурсів, фестивалів, створює самодіяльний театр естрадних мініатюр. Тоді ж створюється молодіжний фонд «Допомога МВС України», а також за ініціативою кількох молодіжних організацій – незалежне інформаційне агентство «Молода Європа». 1994 р. появилася Асоціація команд КВК України. Цього самого року появляється проект утворення Міжнародного молодіжного чорноморського клубу.

У березні 1995 р. представники молодіжних організацій Херсона взяли участь у міжнародній конференції в місті Кишиневі «Інформування та координація дій молодіжних та студентських організацій країн Східної Європи та Азії». Наприкінці 1995 р. появляється молодіжне крило обласного РУХу.

Протягом цього часу, починаючи з 1985 р., на Херсонщині створюється чимало релігійних об'єднань, але таких чисельних та відомих в Україні своєю діяльністю молодіжних релігійних організацій, як «Українська молодь – Христові» на Львівщині чи «Орден скаут-гвардійців» на Житомирщині, у Херсонській області зареєстровано не було.

Починаючи з 1991 р. появляється декілька молодіжних спортивних об'єднань, творчі об'єднання молодих поетів, музикантів, художників, модельєрів. Такі гуртки майже всі були незареєстровані та діяли неформально. Членів таких організацій зазвичай об'єднували неписані норми й правила, що іноді є глибшими за формальні.

Влітку 1992 р. при підтримці Українського фонду міжнародного молодіжного співробітництва «Лідер» та Міністерства України у справах молоді та спорту відбувся фестиваль «Таврійські ігри», який згодом виріс у культурний феномен України. На ньому було створено «Таврійський клуб», у який увійшли молоді талановиті бізнесмени, політики, діячі культури, науковці України. Це об'єднання вийшло далеко за рамки регіонального молодіжного руху. 1995 р. в Херсоні створюється «Молодіжне коло» – міська координаційна рада, куди увійшли представники майже всіх молодіжних об'єднань.

Починаючи з 1997 р. на Херсонщині спостерігається зростання кількості молодіжних організацій, спілок, об'єднань як зі статусом обласних, місцевих, так і осередків всеукраїнських організацій. Зокрема, у період з 1997-го по 2000 р. налічувалось дев'ять осередків всеукраїнських молодіжних організацій, таких, наприклад, як Херсонська міська організація Спілки Християнсько-демократичної молоді, Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Молодий рух» тощо, та 29 із місцевим статусом: Клуб творчої молоді, молодіжна організація «Нова генерація», молодіжно-спортивний клуб «Будо» та ін., але не всі новостворені молодіжні об'єднання діяли формально або реєстрували власну діяльність у відповідних державних установах.

У період з 2001-го по 2004 р. свою діяльність легалізували на території Херсонщини 34 осередки всеукраїнських організацій: Білозерська районна організація Соціалістичного конгресу молоді, Генічеська районна організація громадської організації «Українська Соціал-демократична молодь»; дев'ять обласних організацій: молодіжна громадська організація «Федерація айкідо Херсонської області», Херсонська обласна громадська організація «Комітет по захисту соціальних інтересів студентів і курсантів «За наше майбутнє»; 33 міських об'єднання: Бериславська районна громадська молодіжна організація «Творча ліга», Високопільська районна молодіжна громадська

1 Сусоров, В. (1997). *Молодежное движение на Херсонщине в начале XX века*. Херсон, 12.

організація «Нове покоління», Херсонська міська громадська організація «Молодіжний християнський рух «Анастасіс» та багато інших.

За 2005–2010 рр. спостерігалась тенденція до масового створення молодіжних об'єднань та організацій різного спрямування, метою яких було задоволення потреб молодого покоління та вирішення різних соціальних питань жителів міста та області, політизація молодіжних організацій тощо. У Херсонській області легалізували власну діяльність 192 молодіжні організації – місцеві молодіжні об'єднання та місцеві осередки всеукраїнських і міжнародних громадських організацій: Херсонська обласна громадська організація «Молодіжний Центр регіонального розвитку», Херсонська обласна організація всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний Союз Наша Україна», Обласна молодіжна громадська організація «Херсонський дитячо-юнацький спортивний клуб бойових мистецтв «Фенікс», Херсонська обласна організація Всеукраїнської громадської організації «Молодь за справедливість», Херсонська обласна молодіжна громадська організація «Фундація сприяння громадянської активності», Херсонська обласна громадська організація «Молодь до влади», Херсонський обласний осередок Всеукраїнської молодіжної громадської організації «Молодіжний центр працевлаштування» та ін.

Початок новітнього етапу (2013–2014 рр.) характеризується масовою появою молодіжних об'єднань в Україні та на Херсонщині зокрема, пов'язаною із соціально-політичними подіями у країні. Переважно це волонтерські організації та рухи (Волонтерський батальйон «Херсонська Чайка», «Ми – херсонці», «Херсонські волонтери», «Крим SOS» та ін., діяльність яких спрямовано на допомогу військовослужбовцям, задіяним у подіях на сході України, та їхнім родинам, тимчасово переселеним особам з окупованих міст та особам із статусом «біженці».

Також створюються і функціонують добровольчі батальйони, членами яких також є переважно молоде покоління, яке усвідомило власну роль у розбудові незалежної держави, відчуло важливість власних сил та внутрішніх ресурсів. Серед таких спецпідрозділи охорони громадського порядку, добровольчий батальйон й одночасно полк патрульної служби міліції особливого призначення МВС «Херсон» та 21-й батальйон територіальної охорони ЗСУ «Сармат»; спостерігається сполучення та об'єднання молодого покоління навколо спільної ідеї - збереження територіальної цілісності України.

Сьогоднішні події в сучасній Україні додали специфічних умов створенню молодіжних об'єднань у цілому в Україні та на Херсонщині зокрема. Серед них найактуальнішими для херсонського регіону є: загроза соціальних та політичних конфліктів серед населення міста та області, серед постійного населення та вимушених переселенців, створення військових формувань різного роду діяльності (від оборонних до радикальних), потреба населення в інформуванні, психологічній та консультативній підтримці, потреби осіб зі статусом «біженець», «вимушений переселенець», потреби військовослужбовців, що мають статус «учасник АТО», потреби сімей військовослужбовців, що загинули в зоні АТО, тощо.

За даними Головного управління статистики в Херсонській області, кількість молодіжних організацій щороку зростає, починаючи з 1997 р. яскраво помітна тенденція: щороку лави молодіжного руху Херсонщини в середньому поповнюють 10–13 нових молодіжних об'єднань.

Якщо 1997 р. таких було 15 організацій, 1999 р. – 36, 2001 р. – 74 об'єднання, то 2003 р. – це вже 105, 2005 р. – 134 молодіжні структури, 2007 р. – 158, 2010 р. – 192 молодіжні організації¹.

На 1 березня 2014 р., за даними Головного управління статистики в Херсонській області, на Херсонщині діє 186 молодіжних організацій, що є різними за статутними завданнями, цілями та напрямками діяльності. На жаль, можемо констатувати, що практика останніх років підтверджує вислів «кількість не замінює якості», оскільки лише декілька десятків молодіжних організацій (це стосується як об'єднань із місцевим статусом, так і осередків всеукраїнських організацій) є дійсно дієвими, творчими, самостійними, що активно посідають своє окреме місце серед усього спектра молодіжних організацій, мають певний вплив у суспільстві й довіру молоді, розгалужені партнерські взаємозв'язки як з органами влади, так і з іншими соціальними партнерами, і мають солідні результати своєї діяльності.

За інформацією відділу державної реєстрації Херсонської міської ради на 1 березня 2014 р., в області функціонують 63 молодіжні організації міського значення. У Головному управлінні юстиції

¹ *Участь молоді у прийнятті рішень на місцевому рівні: Звітна карта за результатами дослідження громадської думки молоді міста (2008).* Херсон: «ТДС».

в Херсонській області зареєстрували свою діяльність 40 молодіжних організацій обласного значення та 39 об'єднань, що мають статус районних молодіжних об'єднань.

Сьогодні в Херсонській області, окрім формальних молодіжних об'єднань, функціонують також неформальні рухи: молодіжні субкультурні угруповання, кількість яких за останні 10 років на Херсонщині (за інформацією ЗМІ) дуже поширилась, наприклад угруповання таких молодіжних субкультур, як: готи, фріки, емо, фани, скінхеди, байкери, крисятниці.

За територіальним відношенням усі молодіжні організації молоді можна поділити: на міжнародні, які серед молодіжних організацій Херсонської області, на жаль, відсутні, на всеукраїнські (або їх осередки) – 20, регіональні (в області діє одне відділення такого роду організацій) та місцеві – їх 52.

Значна конкуренція на ринку останнім часом змушує молодіжні організації вдаватися до розширення або навіть повної зміни полів діяльності, змушує до пошуку необхідних, затребуваних але непоширених «полів» та напрямів у різних сферах життєдіяльності громади. Наприклад, через відсутність екологічних, туристичних та релігійних молодіжних об'єднань на Херсонщині деякі організації останнім часом обрали «новими полями» діяльності організацію молодіжного та сімейного дозвілля, зелений та духовний туризм тощо.

У цій справі громадські молодіжні організації ще недостатньо співпрацюють з центрами соціальних служб для молоді, недостатньо виділяється коштів для підтримки діяльності цих організацій, майже відсутня методична та організаційна допомога з питань соціального становлення та розвитку молоді.

Зрозуміло, що на сучасному етапі розвитку Україна переживає період, притаманний майже всім посттоталітарним країнам. Багаторегіональне українське суспільство, яке не може розвиватись за єдиним зразком, не дає можливості впроваджувати єдиний шаблон у побудові та розвитку молодіжних рухів та об'єднань. Катастрофічне зростання кількості політичних партій в Україні та на Херсонщині підтверджує думку, що політизовані молодіжні організації окремих політичних партій навряд чи зможуть посісти вагоме місце в молодіжному русі.

Міжнародні традиції, які пропагуються низкою нових політичних і ідеологічних течій, впливають на активізацію діяльності воєнізованих, радикальних та активних молодіжних організацій. Стає зрозумілим, що формування соціально-світоглядних орієнтацій молодих людей – проблема, від якої залежить майбутнє України. А вибір таких орієнтацій залежить не тільки від виховання, але й багато в чому від державної й громадської політики, підтримки та допомоги молодіжному рухові в його розвитку і становленні.

Процес розвитку молодіжних рухів та організацій на Херсонщині відбувається у складних соціально-економічних умовах, що спричиняє бажання молодих людей створювати в першу чергу молодіжні організації соціального спрямування. Враховуючи це, значна частина молодіжних організацій декларує свою діяльність як вирішення соціальних, професійних, освітніх питань, прагнучи забезпечити певний соціальний захист.

References

1. Panagushina, O. (2010). *Sotsializatsiya ditey pidlitkovogo viku u diyalnosti molodizhnikh organizatsiy*: monografiya. Herson: RIPO.
2. Golovenko, V. A. (1997). *Ukrayinskiy molodizhniy ruh u XX stolitti (istoriko-politologichniy analiz osnovnih periodiv)*. Kiev: A.L.D.
3. Susorov, V. (1997). *Molodezhnoe dvizhenie na Hersonschine v nachale XX veka*. Herson.
4. *Uchast molodi u priynyatti rishen na mistsevomu rivni: Zvitna karta za rezultatami doslidzhennya gromadskoyi dumki molodi mista* (2008). Herson: «TDS».